

BİLİŞSEL ESNEKLİĞİN GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİ YOLUYLA ÖĞRENME VE ÖĞRETME SÜREÇLERİNDE YARATICI DEĞERLERE DÖNÜŞÜMÜ*

Ayşe ÖZTÜRK**

Özet

Bilişsel esneklik, birey davranışlarının içsel ve dışsal uyaranlardan etkilenmesi, duyguların, düşüncelerin harekete geçmesidir. Çevresel uyaranlarla şekillenen kişilik yapısı, bireysel yaşam başarısının temelini oluşturur.

Bilişsel esneklik düzeyi yüksek bireylerin algılama, sorun çözme, çevresel değişimlere uyum ve yaratıcı yetilerinin gelişmesi, eğitim yoluyla kazandırılabilir. Bireylerde uyumlu davranış özellikleri, pozitif algı ve düşünme, bireysel güven ve yetkinlik, bilişsel esneklik düzeyi ile bağlantılıdır. Değişime ve gelişmeye açık esnek birey, olaylar karşısında uyum ve iletişim becerisi gösterir. Bireyler, öz yeterlilik duygusu ile çevresel bağlarını kuvvetlendirebilir, zorluklar karşısında kontrolü sağlayabilir, içsel ve dışsal uyaranlara karşı davranışlarını düzenleyebilir.

İlköğretim çağı öğrencilerinin görsel sanatlar eğitiminde, uygulanabilir eğitim modeliyle; görme, algılama, deneme, sanat ürünlerini tartışma, sembol ve araçlarla ilişkilendirme, yeniden yorumlama ve şekillendirme yetilerinin güçlendirilmesiyle, bilişsel esneklik kuramının amaçladığı sonuçlara varılabilir.

Sanat eğitimi; bireyin algısı, hedefi, sosyal çevre ve davranışlarını şekillendirmede, seçeneklerinin farkına varmasında önemlidir. Okul öncesi eğitiminden başlayarak, çok yönlü düşünme, sorunlara alternatif çözümler, sanatsal gelişim aşamalarını destekleyen yapıcı-yaratıcı çalışmaları hedeflemeli, bilişsel esneklik düzeyinin gelişimine katkı sunmalıdır.

Bilişsel esneklik düzeyleri yüksek bireylerin, bilişsel işlem ve strateji kullanımı, yeni beliren koşullara uyum sağlama işleviyle yaşamda daha başarılı oldukları gerçeği, eğitimde bilişsel esneklik kuramından yararlanmayı gerektirir. Bu çalışmada, ilköğretim çağı öğrencilerinde bilişsel esneklik kuramının sanatsal öğrenme, düşünme ve sanatsal gelişim süreçlerinde uygulanması, eğitim programlarında yer verilmesi gerekliliği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel Esneklik Gelişimi, Görsel Sanatlar Eğitimi, Sanatsal Gelişim, Sanatta Yaratıcı Öğrenme, İlköğretimde Sanat Eğitimi.

* 25-26-27 EKİM 2018 tarihli, 5. ULUSLARARASI GÜZEL SANATLAR SEMPOZYUMU'nda bildiri olarak sunulmuştur.**

** Öğr. Gör. Dr., Haliç Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, ozturk1864@hotmail.com

THE CONVERSION OF COGNITIVE FLEXIBILITY TO CREATIVE VALUES IN LEARNING AND TEACHING PROCESSES BY EDUCATION OF VISUAL ART

Abstract

Cognitive flexibility is the effect of internal and external stimuli on individual behaviors and the moving of the emotions and thoughts. The personality structure shaped by environmental stimuli forms the basis of individual life success.

The perception, problem solving, adaptation to environmental changes and development of creative abilities of individuals with high cognitive flexibility can be gained through education. The characteristics of harmonious behavior in individuals are linked to positive perception and thinking, individual confidence and competence, and level of cognitive flexibility. The flexible individual who is open to change and development shows adaptation and communication skills in the face of events. Individuals can strengthen their sense of self-sufficiency and environmental ties, provide control over difficulties, and regulate their behavior against internal and external stimuli.

In the visual arts education of Primary School students, by strengthening their ability to see, perceive, experiment, discuss art products, relate to symbols and tools, reinterpret and shape, the results of cognitive resilience theory can be reached.

Art education is important in shaping the individual's perception, goal, social environment and behavior, and in making them aware of their choices. Starting from the pre-school education, versatile thinking, alternative solutions to problems, constructive and creative work that supports the aim of the stages of artistic development, should contribute to the development of cognitive flexibility.

The fact that individuals with high levels of cognitive resilience are more successful in life through the use of cognitive processing and strategy, the function of adapting to new emerging conditions, requires the use of cognitive resilience theory in education. In this study, the application of cognitive resilience theory in artistic learning, thinking and artistic development processes in primary school students and the necessity of taking part in educational programs were evaluated.

Keywords: Development of Cognitive Flexibility, Visual Arts Education, Artistic Development, Creative Learning in Arts, Art Education in Primary Education.

Giriş

Bilişsel esneklik kuramı, öğrenme ortamlarında çoklu bakış açısı, gerçekliğin farklı gösterimi, yaşama dayalı örneklemelerle öğrenmeyi amaçlar. Görsel sanatlar eğitimi yoluyla, ilköğretim çağı öğrencilerinde sanatsal öğrenme, düşünme ve sanatsal gelişim ve yaratıcılığa katkısını sağlamak yönünden bilişsel esneklik teorisinin uygulanmasında;

- a) Görsel sanatlar ve tasarım eğitiminde, ilköğretim çağı öğrencilerinin bilgiyi esnek kullanabilme ve farklı yollardan transfer edebilme durumu,
- b) Karmaşık ve düzensiz olan bilgi alanlarının (renk, desen, kompozisyon, gözlem, deney, araştırma, esinlenme, değerlendirme vb.) bir arada değerlendirilmesi,
- c) Görsel sanatlar eğitimini, çeşitli boyutlarıyla bilişsel esneklik açısından ele alırken öğrencilerin zihinsel ve bedensel gelişimleri, kişilik benzerlikleri ve farklılıkları,
- d) Öğrenme etkinlikleri çerçevesinde öğrencilere sunulan farklı materyallerle öğrenme.

Yukarda belirtilen konular, ilköğretim çağı öğrencilerinin görsel sanat eğitiminin tasarlanması süreçlerinde göz önünde bulundurulması gerekli unsurlardır.

Bilişsel Esneklik Kuramı ve Eğitim Süreçlerinde Kullanımı

Bilişsel esneklik kuramının oluşturulmasında temel alınan, İsviçreli psikolog Jean Piaget, Amerikalı psikolog D. Ausubel ve Jerome Bruner'in kuramlarıdır.

Jean Piaget'e göre, genetik kavramı büyüme ile eş anlamlıdır. Epistemoloji kavramını, bilgi edinme teorisi olarak sunar. Genetik epistemolojiyi, bilgi edinimlerinin doğum ile başlayan gelişim aşamaları şeklinde açıklar. Piaget, 0-18 yaş arası dönemi dört gruba ayırmıştır. 0-2 yaş arası hareket dönemi olarak dış dünyayı duyuyla tanıma, 2-6 yaş arası dil ve sembollerin geliştiği işlem öncesi, 6-11 yaş arası, somut işlemleri ve kuralları algılama, sorunlara mantıksal çözümler üretme ve düşüncelerin somut nesnelere üzerine yöneltilmesi dönemleridir. 11-18 yaş arası, karışık sorunlara mantıklı çözümler arama, soyut düşünme ve sosyal konularda fikirler geliştirmeyi, soyut işlemler dönemi olarak sınıflandırmıştır. Piaget, zihinsel yapıyı, özümleme, uyumsama, dengeleme süreçlerinden geçen yeni deneyimlerle, öğrencilerin etkinliğinin geliştirilmesi olarak değerlendirir (Karadeniz, 2008).

D. Ausubel'in anlamlı öğrenme kuramı ise bireyin önceden edindiği bilgi birikimi üzerinedir. Yeni bilgi ve malzeme ile bilişsel yapıda var olan bilgiler arasında ilişki varsa, öğrenme anlamlıdır. Öğrenci, zihnindeki eski bilgilerle yenilerini bütünleştiremiyor ve bağlantı kuramıyorsa, anlamlı öğrenme gerçekleşemez. Öğretmen bilgileri düzen içinde sunarsa, öğrenci de bunları alır ve bilgiyi kodlama sisteminde örgütleyerek etkili bir şekilde kullanır. Anlamlı öğrenmenin gerçekleşebilmesi için önceden edinilen bilgiler tam ve doğru olmalıdır. Eksik ve yanlış bilgiler üzerine anlamlı yeni bilgiler, bağlantılar, kaynaştırmalar kurulamaz (Çakıcı vd., 2006).

Jerome Bruner (1915-2016), buluş yoluyla öğrenme yaklaşımını 1960'lerde gerçekleştirmiştir. Bilmenin bir ürün değil, bir süreç olduğunu belirtir. Öğretmen, öğrenciye bilgiyi hazır sunmak yerine, öğrenmesini, keşfetmesini sağlayacak ortam oluşturmalı, rehberlik yapmalıdır. Bruner'e göre öğretim ortamı öğrencide öğrenme isteğini ortaya çıkarmalı, merak ve başarıya duygusu uyandırmalı, teşvik etmeli, bilginin keşfini sağlayacak etkinliklere yer verilmelidir. Öğrenci böyle bir ortamda öğrenme sürecine aktif olarak katılır ve kalıcı öğrenme gerçekleşir (Kara ve Özgün-Koca, 2004).

Bilişsel esneklik kuramı, Piaget'in Genetik Epistemoloji kuramının bilişsel gelişim kavramından esinlenerek, Ausubel'in Anlamlı Öğrenme kuramının önceki ve yeni bilgiler arasında ilişki kurulması kavramlarını merkez alır. Ayrıca, Bruner'in bilişsel gelişim, buluş yoluyla öğrenme ve problem temelli öğrenme ile ilgili çalışmaları ile Salomon'un ortam ve öğrenme etkileşimi ile ilgili düşüncelerini kapsar. Kuramın çıkış noktası iyi yapılandırılmamış bilgi alanlarıdır. İyi yapılandırılmamış bilgi alanlarının özelliği; bilginin uygulama alanlarının karmaşıklığıyla çok sayıda kavramsal yapının birlikte kullanımının gerekli oluşudur. Problemlerin çözümü için öğrencilerin izleyeceği kesin bir düzen yoktur, malzemelerle çalışılarak farklı çözüm yolları üretilir. İyi yapılandırılmış bilgi alanlarında ise problemin çözümü için izlenecek yol ve sonuç önceden belirlenmiştir. "Bilişsellik"; öğrenme sürecinde bilinenlerin bellekte hatırlanarak yeni bilgilerle harmanlama, çıkarımlar yapabilme, etkili öğrenme süreçlerinin kullanılmasıdır. "Esneklik" bilgilerin farklı durumlara transfer edilerek kullanılabilmesi ve değişik çözüm yolları üretebilme becerisidir (Karadeniz, 2004).

Bilişsel esnek bireyler, farklı durumlara karşı esnek, öğrenme süreçlerinde odaklanma düzeyleri tam, değişikliklere uyumludur, alternatif çözümler üretir ve güven duyguları yeni ortamlarda sarsılmaz.

Esnek olmayan bireylerde ise dikkat dağınıktır, farklılıkları, değişiklikleri kabul etmemek için direnç gösterirler. Yeni bir durumla karşılaştıklarında değişik seçenekleri düşünebilen kişiler diğerlerine oranla bilişsel olarak daha esnektir ve davranışlarının sonucuna güvenirler. İlişkilerinde tutum ve davranışları olumlu ve uyum içinde olurlar (Hazal, 2014).

Kişilik sosyal çevrenin etkisi ve bilişsel süreçlerin karşılıklı etkileşimi sonucu oluşur. Davranışlar çevresel uyaranlar ile bilişsel süreçlerin sonucudur. Kişiliğin oluşmasında beklentiler, inançlar, hedefler, niyet ve benlik algısı bulunur. Bireyler olaylar karşısında düşüncelerini harekete geçirir ve davranışlar gösterir. Düşüncelerin davranışa dönüşümü sırasında kişiler bir davranış göstermeden ve karar vermeden önce seçeneklerinin farkında olmalıdır. Önemli olan en doğru seçeneği görmek değil, seçim yapmadan önce olası seçenekleri görebilmektir. Bilişsel esneklik; bireyin, olaylara, yeni durumlara uyum sürecinde farklı yolların ayırımında olması, seçenekleri değerlendirebilmesi ve uygulama sürecinde esnek kararlar alabilmesi, yetkinliğini bilmesi, hissetmesi olarak tanımlanabilir (Diril, 2011). Bilişsel esneklik; zihinsel jimnastik eğitmeni olabilmek ve farklı düşünme sistemleri arasında ne kadar hızlı ve kolay değişim yapabildiğimizdir. Farklı düşünceler, olaylar, kalıplar arasında benzersiz birleştirmeler önemlidir. Bunun için en iyi yollardan biri sanat eğitimidir (Baş, 2017).

Öğrenme ve öğretme süreçlerinin tasarımı için Spiro ve arkadaşlarının geliştirdiği bilişsel esneklik kuramı dört öneri sunmaktadır (Karadeniz, 2004).

- a) Öğrenme etkinliklerinde kullanılan materyaller farklı amaçlar için yeniden yorumlanmalı, içeriğin tek bir açıdan değerlendirilmesinden kaçınılmalı, önemli noktaların görülmesi sağlanmalıdır. Aynı materyalin farklı amaçlar için tekrar değerlendirilmesiyle zihinsel yapılarda yeniden organize süreci yaşanmakta ve bilginin esnek olarak başka bir duruma adaptasyonuna olanak sağlanmaktadır.
- b) Bir alana ait karmaşık ve düzensiz kavramların doğal yapısı, öğrenciye gösterilmelidir. Materyal içeriklerini doğal yapı yerine basitleştirerek vermek değiştirilmesi zor olan yanlış kavramsallaştırmalara neden olmaktadır.
- c) Bilginin yapılandırılması sürecinde öğrenme işlevi örnek olay temeli üzerine kurulmalıdır. Öğrencilerin ileri seviyede bilgi edinmesini sağlamak için farklı düşünme açılarıyla bilginin diğer alanlara transferinde örnek olaylar kullanılmalıdır. Örnek olayların çokluğu öğrencinin konuyu farklı açılardan görmesini sağlar bilgi transferine ve bilgiyi yapılandırmasına yardımcı olur.
- d) Bilgiler ve kavramlar arasındaki bağlantıların öğrenciye gösterimi, onun bilişsel yapısının düzeyini hazırlayacaktır. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için uygun ortamlar gereklidir ve bu ortamlar bilginin farklı amaçlar için farklı yollarla gösterilmesine, öğretilmesine izin vermelidir (Karadeniz, 2004).

Çocuk bedensel, zihinsel olarak gelişirken çevreyle etkileşimi sürecinde birtakım yetilerini de geliştirir. Çocuklar kalem tutma, çizme, boyama davranışları gösterirler. Karalamaya başladığı ilk çizgiler değişerek gelişir (Yolcu, 2004, s.149). Eğitimde başarı, çocukların farklı öğrenme yetileri dikkate alınarak yapılandırılmalıdır. Görsel sanatlar eğitimi, çocuğun grafiksel gelişim basamaklarına uygun olmalıdır. Devimsel- duyuşsal, somut işlem ve bilişsel işlem basamakları dikkate alınmalı, çocuk resimlerinin sistematik bir gelişme çizgisi içerisinde geliştiğinden hareketle, basitten karmaşığa doğru organik bir bağ kurulmalıdır (Vural, 2011, s.129).

Sanatsal (Grafiksel) Gelişim Basamakları (2-14 Yaş)

Bilişsel esnekliğin öz yeterlilik boyutu ile esnek bireylerin yapabilecekleri; ilköğretim çağı çocuklarında sanatsal gelişim evrelerine uygun hedefler belirlenerek (başarıım, yapabilirim, kazanırım vb.) güven duygusu geliştirilir, uyumlu ve olumlu davranışlar kazandırılır.

Victor Lowenfeld'in (1903-1960) gelişim evreleri en çok kabul gören görüştür (Kırışoğlu, 2005, s. 75). Karalama evresi olarak adlandırılan 2-4 yaş dönemi ilk resimleri düzensiz karalamalardır. Bir süre sonra çizgiler anlam kazanır, kontrol eder ve çizdiklerini tanımlamaya başlar. Düzenli çizgilerin başlangıcı çocukta zeka ve el arasındaki koordinasyon ile kontrolün sağlanması demektir. Kontrollü hareketlerle güven duygusu gelişirken, çizimlerini de isimlendirir (Kehnemuyi, 2006, s.22). 4-7 yaş arası dönem şema öncesi dönem olarak kabul edilir ve karalama döneminde çocuğun yaptığı şekiller, çizimler, keşifler bu evreye hazırlığıdır. Çocuğun simgeler oluşturabilmesi için çizimler yapması, boyaması, farklı gereçleri tanıması, denemelerle bu işlemleri tekrar tekrar yapması gerekir (Kırışoğlu, 2005, s.78-80). Figür çizimlerinde kollar ve bacaklar kafadan çıkmaktadır, algılama geliştikçe yüzdeki organların tamamı çizilir. Kellog'a göre çocuk çizimlerinin gelişimi bütün kültürlerde aynı sırayı izlemektedir. İribaş denilen kafadan çıkan kol ve bacaklar ile çizilen insan figürleri çocuğun zihinsel gelişimi hakkında bilgi verdiği için zeka testlerinde "bir insan resmi çiz" maddesi eklenmektedir. Zeka seviyesini belirlemek için tek başına çizimler yeterli değildir. Ailenin ve çevrenin de değerlendirilmesi gereklidir. Çocuğun resim yapmaya kafadan başlamasının nedeni olarak, dış dünya ile kurulan ilk bağların ağız yoluyla olması, görme, işitme, tatma, koklama, konuşma, düşünme yetilerinin kafada bulunmasının etkisine vurgu yapılmaktadır (Çankırılı, 2011, s. 178-181). Resim ve düşünce arasında ilişki çabası başlar ve simge biçimlerinde sürekli yeni arayışlar sonucu değişiklikler oluşur (Kehnemuyi, 2006, s.24).

Çocukların farklı durum ve davranışlar karşısında karar vermeden önce alternatif durumları fark etmeleri sağlanmalıdır. Duygularını simgelerle ve boyalarla anlatırken, deneysel çalışmalarla bilişsel esneklik düzeyi yüksek, her alanda kullanılabilir yaratıcı birey davranışları kazandırılmaya çalışılır.

Şematik evre dediğimiz 7-9 yaş döneminde çocuğun okula başlaması, çevre değişikliği, yeni arkadaşlar, birer yeni başlangıçtır ve çocuğun yaşamında etkisi görülür. Çevreye olan ilgisi artar, daha gerçekçi resimlere ve renklere yönelir. Yer çizgisi kullanma oranı bu dönemde %96 lara ulaşır. Çevreyle kurduğu bağ sonucu, şema öncesi evrede ben diyen çocuk biz demeye başlar (Vural, 2011, s.137-138). Resimlerinde gerçeği yansıtmaya çalışan çocuğun renkleri, çizgileri, konuları önceki dönemin coşkusunu kaybeder. Okuma yazmayı öğrenmesiyle, resimde yazıyı kullanır. Yazıların engellenmemesi gerekir çünkü çocuğun öğrendiklerini gösterme ihtiyacı vardır (Buyurgan ve Buyurgan, 2012, s.54-55). Bazı çocukların şema dönemi oldukça zengin kavramları içerirken bazılarında zayıf olabilir. Oran ve ölçüde ilerleme olsa da nesnelere arası boyutlar her zaman gerçekçi değildir. Bu durumun düzeltilmeye çalışılması, resimlerin gerçeklerle kıyaslanması ve çocukların zorlanması gelişim evrelerine zarar verebilir (Yolcu, 2004, s.156-157). 9-11 yaş ergenlik öncesi dönemdir. Arkadaş gruplarında cinsiyet farkları görülür. Bilişsel gelişimleri, fiziksel gelişimlerinden ileridedir. Bu dönemde konuşma yoluyla da isteklerini anlatmaya başlayınca, resim anlatım dili olarak zayıflar ama yaptığı resimlerde daha detaylı çizimler görülür (Vural, 2011, s.140-141). Çizdiği resimler yaşam kurallarını içeren, düzenli yaşamın anlatıldığı ayrıntılı ve gerçekçi çizimlerdir. Önceki dönemlerde düşünmeden çizerken bu aşamada çizmeden önce düşünüp planlar yapar, renkleri gerçeğe uygun seçer. Ancak bu dönemde çizeceği resim ile ilgili teknik bilgilerin verilmesi çocuğun araştırma ve denemelerini engeller, iç dünyasını resimlerinde görmek zorlaşır (Yavuzer, 2012, s.65-66).

Bilişsel esneklik uygulamalarında farkındalık, yeni ortamlara ve değişen koşullara uyma ve hızlı değişim dönemi olan bu evrede yeni rollere uyum sağlanması açısından önemlidir. Ergenlik döneminde yaygın ve hızlı gelişime bağlı olarak becerilerin gelişmesi hızlanır, esnek olma ve durumlara uyum sağlama konusunda öğretmenin işlevi önemlidir. Grup ya da bireysel çalışmalarla işbirliği, yardımlaşma, anlayış, saygı gibi özellikler toplumsal uyum davranışlarının gelişmesine katkıda bulunur.

Ergenlik dönemine giriş olarak kabul edilen mantık evresi 11-13 yaş arasındadır. Fiziksel ve psikolojik olarak kritik bir dönemdir. Görsel, duygusal ve bilişsel gelişimde belirgin ilerleme görülür. Gerçeği olduğu gibi yansıma dönemidir. Yaratıcılığı zengindir. Eleştiri bilinci baskın olduğu için yaratıcılığını olumsuz etkiler. İnsan figürü ayrıntılı çizilirken cinsel kimlik resimlerde ifade edilir. Tüm nesnelere ayrıntılı olarak çizebilmek için renk, açık koyu, perspektif önem kazanır. Yetişkinlerin çizdiği konular ve teknikler gibi çizmek ister. Resimlerini beğenirse de eleştirilmek istemez (Vural, 2011, s.143-144).

Ergenlik dönemi içerisinde problem çözme becerisi olarak değerlendirilen yaratıcılık, fark etme, farklı düşünme, ileri görüşlülük ve yeni çözümler üretme aşamalarında önemlidir. Yaratıcı beceriyi sağlayan zihinsel süreçlerde bilişsel esneklik önem arz etmektedir. Bu devrede sanatsal konular içerisinde iletişim kurma, yeni yollar arama, yeni durumlarla karşılaşmada tutum ve davranışlara yer verilerek farkındalık sağlanmalıdır. Öz güven ve istenen davranışların gösterilmesi çabalarında öğrencilere rehber olunmalıdır.

Ergenlik krizi denilen 13 yaş ve ötesi döneminde mantık çağına giren çocuk artık çevredeki somut ve soyut olayları anlayıp yorumlayabilir. Kişisel ve toplumsal olaylar ile ilgilenir, kendisi eleştiriler yaparken, eleştirilmeyi de kabul eder. Resimsel sorunlar öğrenilerek çözülür, ergenliğin başlangıcında görülen bütünlüğün bozulması olayı değişim gösterir ve resimsel bütünlük tekrar kazanılır (Kırıçoğlu, 2005, s.96). Bilişsel esneklik bireyin düşünce sistemi olarak adlandırılabilir. Düşünceler çocukluk döneminden başlayarak kazanılır. Anne, baba ve çocuk arasındaki ilişkiler bilişsel esneklik düzeyini belirler. Bireyin yaşamının ilk yıllarında çevresiyle kurduğu bağ sonucu öğrendiği, algıladığı düşünceler ve bilgiler yetkinlik beklentisi algısı oluşturmakta, ergenlikte ve yetişkinlikte ilişkileri kolaylaştırıcı etki yapmakta, problem çözme becerisi edindirmektedir. Olumsuz ilişkiler saldırganlık, toplumdan uzaklaşma gibi sorunlar doğurmaktadır (Bilgin, 2017).

Sanat eğitim aracılığıyla bireyin sosyal yetkinlik becerileri geliştirilebilir. Öğrenciler başarılı olmaya inanmalı, sorunlarını çözme becerisi kazanmalı ve iletişim kurma açısından desteklenmelidir. Öğrencilerin düşünme biçimlerini değiştirmede, hissettiklerini ve tepkilerini sunmada, sert düşünce yapılarını esnek hale getirmede ve sağlıklı ilişkiler kurmada, bilişsel esneklik kuramının çerçevesi içerisinde yönlendirilmesi için sanat eğitimi değer taşımaktadır. Öğretmen çocuğun sanatsal gelişim evrelerini izlerken yapılacak çalışmaları; gelişim aşamalarına uygun seçmeli ve yaratıcı bir sınıf ortamı oluşturmalıdır. Öğrencilerin bilişsel esneklik düzeylerinin geliştirilmesi için özgür bir ortamda ve uygun materyallerle çalışabilmeleri gerekir. Deneysel çalışmalar aynı malzemelerle farklı üretimler ve konular arası bağlantılar kurulmasını sağlayacak, esnek düşünme ve çözüm üretme becerilerini geliştirecektir. Sorun çözme odaklı çalışmalar eğitim sürecinde tüm dersler için uygulanabilir. Öğretmenlerin kendi alanları içinde çocuklara yaklaşımı ve konu anlatımı, öğrencide soru sorma, yaratıcı düşünme yetilerini geliştirebilir.

Görsel Sanatlar Eğitiminde Yaratıcılık

Yaratıcılık insanın kendi varlığının görünüşüdür. Yaratıcılığın en önemli unsuru kişinin yeni bir olguyla karşılaşmasıdır. Sağlıklı bir çocuğun oynadığı oyunlar yetişkin yaratıcılığının ilk

örneklerindedir. Sanatçı manzarayla, fikirle, hayalle karşılaşabilir; bilim adamı laboratuvarında başka olguyla karşılaşabilir. Yaratıcılığın diğer bir unsuru da karşılaşmanın yoğunluğudur. Sanatçı, bilim adamı ya da çocuk için; kapılıp gitmek, gömülmek, kaybolmak, gibi tanımlamalar kullanılır. Yaratıcı süreçte, karşılaşma anlarında değişik duygular yaşanabilir. Kan basıncının yükselmesi, kalp atışının artması ve yeme içmenin unutulması gibi davranışlarla karşılaşılabilir (May, 2007, s.63-68).

Yaşamın her döneminde, duygusal ve zihinsel etkinliklerin sıra dışı davranışlar olarak ortaya çıkması, akıcı düşünce yetisidir. Özden'e göre (2014, s.174), yaratıcılıkta eş ve zıt anlamlar birlikte düşünülür, esnek yaklaşımlarla ortaya bir ürün çıkar. Problem çözme, duyarlılık, ürün geliştirme, güçlüğü tanımlama gibi davranışsal özellikler yaratıcılıktır. Özsoy'a göre (2015, Önsöz), öğrencilerde yetenek ve yetersizlik aranmaksızın gelişen teknolojiyle birlikte, duygusal verilerle beslenmiş anlama, algılama, düşünme ve uygulamalarla değerlendirme yeteneklerini kullanır hale gelmelerinde esnek ve kişiye özgü bir sanat eğitiminin verilmesi zorunluluğu açıktır.

Görsel sanatlar eğitimi, temeli sanat olan bir disiplin alanıdır. Sanat değerlerle düşünen ve üretim sağlayan zeka ürünüdür; iyi hazırlanmış, sürekli öğretim programlarıyla ve etkili güdülemeyle tüm öğrencilere öğretilir (Kırıçoğlu, 2005, s.VIII-IX). Genel olarak öğrenmeyi sağlamak için yapılan etkinlikler öğretme olarak tanımlanır. Öğretme çalışmaları kişi ya da grup aracılığıyla olduğu gibi radyo, televizyon, sinema, kitap vb. materyaller aracılığıyla da yapılır. Belirlenen hedefler doğrultusunda istendik davranış değişikliği kazandırmak amacıyla, eğitim kurumlarında yapılan planlı öğretme çalışmaları, öğretim olarak adlandırılır (Fidan, 2012, s.10). Öğretim teknikleri öğrencilerde üst seviyede zihinsel gelişim sağlamalı; analiz, sentez, değerlendirme, ilişkilendirme, soyutlama gibi düşünme yeteneklerini geliştirmelidir. Öğrencilere sürekli bilgi yükleme yerine bilgi üretme ve kullanmayı amaçlayan programlarla; değerlendirme, planlama, önceliğine göre sıralama becerileri kazandırılmalıdır (Özden, 2014, s.142). Yaratıcı öğretme tekniği, zihindeki yaratıcılığa seslenir. Doğru uygulandığında öğretmen ve öğrenciler ileri ödüllendirici öğretme sahalarına ulaşır, öğrenciler arasında güven oluşur. Yaratıcı öğretme yönteminde en etkin önlem, öğretme koşullarını baştan doğru tespit etmektir (Starbauck, 2017, s 8-9).

Yaratıcı düşüncenin ve buluşların temel esin kaynağı uyarlamadır. Çevresel etmenler, haberler, doğa varlıkları, tarihi olaylar, filmler, yazılı kaynaklar görsel sanatlar için yeni ürünlerin tasarımında çıkış noktası olabilir. Ünlü ressamların yaşamlarında bu tür örnekler görülür. Düşünsel güç beyinde yaratılmak istenen fikirle imgelem oluşturabilir. İmgelem zihinde oluşturulan görüntüdür. Yaratılmak istenen şeyin hayal edilmesidir (Özden, 2014, s.195). Görsel sanatlar eğitimi sürecinde iki ve üç boyutlu çalışmalar yoluyla hayal kurma, düşünme, anlama, tartışma, eleştirme ve soru sormayı destekleyen çalışmalar yapılır. Beyin fırtınası, soru-yanıt vb. değişik yöntemlerle öğrencilerde ilgi uyandırma ve uygulama çalışmalarında bilişsel esneklik kuramının genel ilkeleri içerisinde yer alan bilgilerin yapılandırılması, kavramlar arasındaki bağlantılar ve farklı bakış açıları, kaynaklara ulaşma gibi durumlar gözetilmelidir. Görsel sanatlar eğitiminde, öğretilen tekniklerin uygulanmasıyla, yaratıcı düşünen, algılayan, yorumlayan, imgelem gücüne sahip birey davranışları kazandırılması hedeflenmelidir.

Düşünme, öğrenilen bilgi, beceri, sezgi, deneyim, tahminlerde bulunma gibi yetileri kullanarak yeni sonuçlara ulaşma çabasıdır. Düşünme sürecinin en çok bilinen biçimleri eleştirel, bilimsel, hüküm çıkarma, analitik düşünmedir (Özden, 2014, s.139). Öğrenciler, oyun, sanatsal çalışmalar ve deneylerle düşünce sistemlerini geliştirerek yapıcı, yaratıcı birey kimlikleri oluştururlar. Düşünme, bilişsel gelişimin ve bilişsel esneklik düzeyinin geliştirilmesi açısından gereklidir. Sanatsal öğrenme süreçlerinde diğer öğrencilerle etkileşim, yaratıcı sınıf ortamı, öğretim materyalleri ve karşılaşılan

kaynaklarla ortaya çıkan farklı durumlarda bilgi transferi, ders ortamında sanat öğretmenleri tarafından yönlendirilerek sağlanır.

Öğrencilerde yaratıcı düşünme ve çalışmaya engel durumlardan biri de çalışmaların not ile değerlendirilmesi ve yaşlılarıyla kıyaslanmasıdır. Görsel sanatlar eğitimi görsel algı, sanat tarihi, sanat eleştirisi, estetik ve kültürel okuryazarlık gibi sanat bilgilerini de kapsar. Öğretmen her öğrencinin farklı konularda yaratıcı olacağını bilerek yönlendirmeler yapar. Yaratıcılığın çeşitli yönlerini bilmek görsel sanatlar öğretmenlerinin öğrencilerde belirli ve anlamlı hedef davranışları geliştirmelerini sağlar. Kabul edilen yaratıcı nitelikler duyarlılık, akıcılık, esneklik, özgünlük, çözümlenme, birleştirme, yeniden tanımlama, tutarlı ve uyumlu düzenlemedir. Duyarlılık; yaratıcılığın oluşmasında gerekli ve olaylar ya da durumlar karşısında toplumsal, algısal estetik bir ilgidir. Akıcılık; olaylar arası bağlantıda ve tasarımlarda hızla organizasyonu gerçekleştirmedir. Esneklik; karşılaşılan durumlarda çözüm üretme ve yeni gelişmelere uyum sürecidir. Özgünlük; sıra dışı, farklı bakış açılarıyla tek olma durumudur. Çözümlenme; konunun bütünden parçalara, ayrıntılara indirgenmesidir. Birleştirme; farklı öğeleri, parçaları yeni ve anlamlı bir bütüne ulaştırma becerisidir. Yeniden tanımlama; nesnelere işlevlerini değiştirme ve yeni bütünlere ulaşmadır. Tutarlı ve uyumlu düzenleme; parçalar arasındaki değiştirilemez bütünlüktür (Özsoy, 2015, s.140-144).

Yaratıcı nitelikler bilişsel esneklik kuramının bireyde tanımladığı özellikleri içerir. Bu özellikler başarıya ulaşmanın ve yaratıcılığı geliştirmenin temelidir. Sanat eğitimi okul öncesi eğitimden başlayarak çağdaş düzenlemelerle yeniden yapılandırılmalı, eğitim öğretim programları içinde sanata önem verilmeli, sanat eğitimi genel eğitimin önemli unsuru haline getirilmeli, tüm eğitim kurumlarını kapsayacak biçimde değerlendirilmelidir.

Sonuç

Sanatsal eğitimin amaçladığı öğrenme etkinliklerinde öğrencilere bilgi ve beceriler kazandırılırken, farklı bilgi ve beceriler edinebilme işleviyle, istenilen bilgiye ulaşılabilme yanında, bilgiyi kendi açılarından tercih edeceği yöntemlerle öğrenmelerine olanak verilmesi gereklidir. Öğrenciler, değişen koşullara karşı birden çok çözüm üretme, düşünme yöntemini ve yaklaşımlarını değiştirme, gereksinimlerin yeniden yorumlanması, tepkileri değişen durumlara uyarlayabilmeleri kapsamında yönlendirilmelidir.

Güzel sanatlar eğitiminin önemi, sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte, toplumdaki olumsuz değişimlere karşı, bireylere duygusal ve yaratıcı değerler sunma açısından önem kazanmıştır. İnsanın sanatsal yaratım düşüncesi, algılama ile birlikte duyuları, çevre hakkındaki bilgileri biriktirme ve yorumlamayı gerektirir. Bu açıdan sanatsal ve bilimsel yaratıcılık, kişisel ve sosyal niteliklerin gelişimi, eğitim ortamlarının iyileştirilmesiyle sağlanabilir. Güzel sanatlar derslerinde, yaratıcı faaliyetleri geliştirmede bilişsel esnek düşünme sistemlerine yer verilmesi zorunludur.

Toplumsal değişim günlük yaşamı etkilediği gibi eğitim kurumlarını da etkiler. Öğretmen ve konu merkezli bir eğitim anlayışı yerine, öğrencinin öğrenme isteğini hedef alan eğitime dönülmesiyle, yaratıcı düşünceyi öğrenme ve öğretme, bilgiyi işleme süreçlerinde bilişsellik uygulamalarına yer verilmelidir.

İlköğretim çağı öğrencilerinde, yaratıcı değerlerin geliştirilmesine rehberlik edecek görsel sanatlar öğretmenlerinin, öğrencilerin yaratıcı yeteneklerini geliştirmek için eğitim teknikleri ve bilişsel esneklik kuramı konularında bilgilendirilmeleri zorunludur. Örnek olaylar düzenleme, ortam tasarımları ve gerekli programları kullanma, grup çalışmalarından yararlanma, eğitim teknolojisi uzmanlarıyla çalışma gibi eğitimsel deneyimler kazanmaları sağlanmalıdır.

Bilişsel esneklik ve öz yönetimli öğrenme, çağımızda öne çıkan bir öğrenme yöntemi olarak önemlidir. Öğrencilerin bilişsel esneklik düzeyini yükseltmekle, akıl yürütme, grupla işbirliği, farklı görüşlere açık olabilmek ve bencillikten uzak davranışlar geliştirmeleri hedeflenmelidir. Çalışmalar ve üretimler sonucu, özgür düşünebilen, problem çözme becerileri güçlü, aynı anda farklı konulara adapte olabilen birey davranışları kazanma, bilişsel esnekliğin görsel sanatlar eğitimi yoluyla, öğrenme ve öğretme süreçlerinde yer almasıyla olanaklıdır.

Kaynakça

- Baş, M. (2017). “2020’nin En temel 10 yetkinliği”. *Aydınlık Gazetesi*. Bilgin, M. (2009). “Bilişsel Esnekliği Yordayan Bazı Değişkenler”. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:03 No:36: 142-157. 7. 02.18. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874885.pdf>
- Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2012). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çakıcı, D. ve Alver, A. ve Ada, Ş. (2006). “Anlamli Öğrenmenin Öğretimde Uygulanması”. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13). 71-80. 01.11.2019. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/31349>
- Çankırılı, A. (2011). *Çocuk Resimlerinin Dili*. (6. Baskı). İstanbul: Zafer Yayınları.
- Diril, A. (2011). *Lise Öğrencilerinin Bilişsel Esneklik Düzeylerinin Sosyodemografik Değişkenler ve Öfke Düzeyi ile Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişki Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana. 15.02.2018. <http://libratez.cu.edu.tr/tezler/8482.pdf>
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Hazal, O. (2014). *Özel Yetenek Sınavına Giren Adayların Öğrenme Stilleri ve Bilişsel Esneklik Düzeyleri ile Sınav Başarıları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya. 8.03. 2018. <http://openaccess.inonu.edu.tr:8080/xmlui/handle/11616/6067>
- Kara, Y ve Özgün-Koca, S.A. (2004). Buluş Yoluyla Öğrenme ve Anlamli Öğrenme Yaklaşımlarının Matematik Derslerinde Uygulanması: “İki Terimin Toplamının Karesi” Konusu Üzerine İki Ders Planı. *İlköğretim-Online* 3 (1), 2004 sf. 2-10. file:///C:/Users/packard%20bell/Desktop/dersler/2036-1904-1-PB%20(3).pdf
- Karadeniz, Ş. (2004). Bilişsel Esneklik Hiper Metinleri ve Hiper Ortamları. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET* April 2004 ISSN: 1303-6521 volume 3 Issue 2 Article 16: 119-124. 5.03.2018. <http://www.tojet.net/articles/v3i2/3216.pdf>
- Karadeniz, Ş. (2008). Öğrenme-Öğretme Kuramları(ppt)- 28.10.2019. <http://www.sirinkaradeniz.com/dersler/kuramlar>
- Kehnemuyi, Z. (2006). *Çocuğun Görsel Sanat Eğitimi*. (5. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kırışoğlu, O.T. (2005). *Sanatta Eğitim*. (3. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- May, R. (2007). *Yaratma Cesareti*. (10. Baskı). (Çev: A. Oysal). İstanbul: Metis Yayınları.

-
- Özden, Y. (2014). *Öğrenme ve Öğretme*. (12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi
- Özsoy, V. (2015). *Görsel Sanatlar Eğitimi*. ,83. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Starbauck, D. (2017). *Yaratıcı Öğretme*. (1. Baskı). İstanbul: Yol Yayıncılık.
- Vural, D.Ü. (2011). Çocuğun Sanatsal (Grafiksel) Gelişim Basamakları. (Ed: A.O. Alakuş ve L. Mecerin). *Sanat Eğitimi ve Görsel Sanatlar Öğretimi*. (2. Baskı) içinde (171-180). Ankara: Pegem Akademi.
- Yavuzer, Haluk. (2012). *Resimleriyle Çocuk*. (16. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yolcu, E. (2004). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.